

Ortsrapport

Kverrestad

I Kverrestad ligger husen samlade kring kyrkan i ett mjukt böljande åkerlandskap. Den lilla byn präglas av sin forna betydelse som socknens centrum. Kyrkan, den magnifika prästgården med park och de tre skolhusen samlade på rad dominerar över den övriga byn som består av gårdsbebyggelse och gatehus. Husen karakteriseras av låga längor som antingen är klädda med panel eller putsade och avfärgade vita eller ljusst gula. I det öppna åkerlandskapet ligger gårdarna längs raka grusvägar som stundtals kantas av alléer.

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Historisk tillbakablick	5
Kverrestads by	5
Kulturlandskapets utveckling	5
Kverrestad idag	7
Beskrivning av byn	7
Bebyggelsens karaktär	7
Betydelsefulla byggnader och miljöer	8
Kulturlandskapet idag	12
Åtgärdsprogram för Kverrestad	13
Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad	13
Särskilda riktlinjer för Kverrestad	14
Om varsamheten i lagstiftningen	15
Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering	15
Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Kverrestad	16
Skötselråd för omgivande landskap	16
Handlingsprogram	17
Litteraturtips	19
Byggnadsvård	19
Landskapsvård	19
Källor – arkiv och litteratur	20
Lagstiftning	21
Ordlista	24
Kartbilaga	27

Förord

Samhällsutvecklingen har under senare år gått mot ett allt mer miljöinriktat samhälle i vid mening. Det framförs nya och ökade krav på miljöhänsyn, som aktsamhet om kulturvärden och långsiktig resurshushållning. Kulturmiljövårdens ställning har stärkts. Den senaste utvecklingen inom kulturmiljövårdens område syftar till att identifiera kulturmiljöer från ett helhetsperspektiv där enskilda betydelsebärare bygger upp samband och strukturer. Under senare år har även allt mer betonats vikten av regional identitet och regionala särdrag. Med kulturmiljöer avses i detta program i första hand bebyggda miljöer, men även sambandet med landskapet är av stor vikt.

Tomelilla kommun ser kulturarvet som en tillgång i samhället, och kulturarvet utgör en av utgångspunkterna för uppförande eller förändring av bebyggelse och anläggningar. Underlag och kunskap om kulturmiljön skall ligga till grund för bland annat den fysiska planeringen. Kommunens värdefulla och rika kulturmiljöer ses som en positiv tillgång och lokaliseringsfaktor, både vad avser verksamheter och boende liksom även för näringslivsutveckling inom turism och rekreatiionssektorn.

Det förutsätts att kommunerna förfogar över de inventeringar av bebyggelse och miljöer som krävs för att hantera ärenden i enlighet med intentionerna i olika lagstiftningar. Kommunen har sedan ett tjugotal år tillbaka bevarandeplaner för ett antal orter. Dessa planer är delvis inaktuella och med beaktande

av det mera vidgade synsätt inom kulturmiljövården som nu gäller, har kommunen beslutat att utarbeta ett kulturmiljöprogram för 15 orter. Avsikten är att i en andra etapp gå vidare med att utarbeta ett program även för resterande delar av kommunen.

En viktig del av kulturmiljöarbetet är att förankra och fördjupa kunskapen och skapa förståelse för kulturvärden hos allmänheten. Kulturmiljöprogrammet avses att nyttjas i samband med exempelvis olika studiecirkel och till utbildning av fastighetsägare, byalag och motsvarande liksom även i samband med ordinarie skolundervisning. Programmet har flera användningsområden och bland annat skall det användas i kommunens arbete med översiktsplanering, detaljplanering och bygglovshantering.

Uppdraget att i första etappen utarbeta ett kulturmiljöprogram för de 15 orterna har efter upphandling lämnats till Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne. De orter som omfattas av programmets första etapp är Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Fågeltofta, Gårdlösa, Kverrestad, Lunnarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad.

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön.”
Kulturminneslagen 1 kap. 1 §.

John Johansson
Kommunstyrelsens ordförande

Bengt Alm
Stadsarkitekt/projektledare

Inledning

Hur bebyggelsen i ett samhälle ser ut är ett resultat av flera olika faktorer. Generella företeelser som kristnandet, skiftesreformerna, bostadspolitiken, järnvägarna och bilismen har påverkat många samhällen på ett likartat sätt. Landskapets förutsättningar, traditioner och ägandeförhållanden ger förutsättningar som skiljer samhällen åt. Ett samhälles byggnadskultur speglar dess historiska och aktuella förutsättningar. Kunskaper om dessa sammanhang ger möjligheter att bevara och förvalta en miljö. Det är något som kan medverka till att skapa en rik och levande vardagsmiljö för invånarna. En god byggnadskultur är en av förutsättningarna för en god livsmiljö.

Under 1999 genomfördes en inventering av Kverrestad. Syftet med inventeringen är att presentera ett kulturmiljöprogram för delar av Tomelilla kommun. Rapporten syftar till att ge en så fullständig bild av miljöns nuvarande utseende som möjligt. Detta har inneburit, att såväl bostadshus med tillhörande uthus, garage och ekonomibyggnader som verksamhetslokaler och offentliga anläggningar fotograferats samt beskrivits till det yttre. Förutom byggnadsinventeringen har kulturvärdena i orternas omgivande landskap studerats. Historiska kartöverlägg över byarnas äldre skifteskartor har tillsammans med andra kartstudier och besiktning i fält visat var det finns värdefulla områden och objekt i landskapet.

I det kommunala kulturmiljöprogrammet ingår en kulturhistorisk översikt som presenteras i en särskild skrift. Den behandlar på ett övergripande sätt Tomelilla kommuns landskapstyper, traktens äldre historia, byggnadstraditioner, markanvändning och påverkan till följd av den industriella utvecklingen.

De orter som ingår i kulturmiljöprogrammet är Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Fågeltofta, Gårdlösa, Kverrestad, Lunnarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad. Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne har utfört arbetet med inventering, fotografering, studier av kartor och andra källor samt författande av ortsrapporter. Som ett led i arbetet har uppgifter om de inventerade byggnaderna införts i ett omfattande databaserat register. Registret innehåller uppgifter om byggnadernas funktion, uppskattade ålder och exteriör. I registret kan uppgifter fortlöpande föras in.

Kverrestad har vid ett flertal tillfällen varit föremål för kulturmiljövårdens intresse, men det finns ingen tidigare kommunal bevarandeplan för Kverrestad. Byn har utpekats som en kulturhistoriskt värdefull miljö i det regionala natur- och kulturmiljöprogrammet för f.d. Kristianstads län ”*Från Bjäre till Österlen. Skånska natur- och kulturmiljöer*” från 1996. Beskrivningen av byn inleds med meningarna ”Bebyggelsen i Kverrestad ligger samlad kring sockenkyrkan. Här finns bl a en högreståndinspirerad prästgård med en parkliknande trädgård.”

Arbetet som presenteras nedan är i första hand en beskrivning av kulturmiljön i Kverrestad och inte en redogörelse för dess kulturhistoria. Här finns en genomgång av bebyggelsen och omgivningarna med exempel på betydelsefulla byggnader, miljöer och landskap. Efter beskrivningen av dagens Kverrestad följer ett åtgärdsprogram. Detta syftar till att ge råd för hur kulturmiljön aktivt ska kunna bevaras och brukas för framtiden.

Historisk tillbakablick

Kverrestad socken ligger i Ingelstads härad, i slättbygden, i en svagt kuperad del av Skåne. Markerna är bördiga även om de innehåller en hel del sand på sina ställen.

Namnet Kverrestad skrevs år 1387 *Quærizstata væstra*, Västra Kverrestad. 1396 skrevs socknen *Qwærnastadha* och 1398 ”*Queristathe*”. Tilläggen norra och södra är styrkta 1460. Namnet från 1396 visar att det rör sig om ordet kvarnstad, dvs en plats med vatten- eller väderkvarn.

Kverrestads by

Kverrestads by är egentligen två byar, Södra och Norra Kverrestad. Norra Kverrestad karterades redan 1700 då en ägomätningsskarta upprättades. Hela byn bestod då av 21 nummer fördelade på 18 hemman och tre gatehus. När Johan Lorentz Gillberg 1767 beskrev byn innehöll den skattehemman (självägande), kronohemman (statliga), prästgård, klockarebostad, utsockne frälsehemman (adliga) under Bollerups sätesgård samt 14 gatehus. 1822-40 genomgick byn ett enskifte.

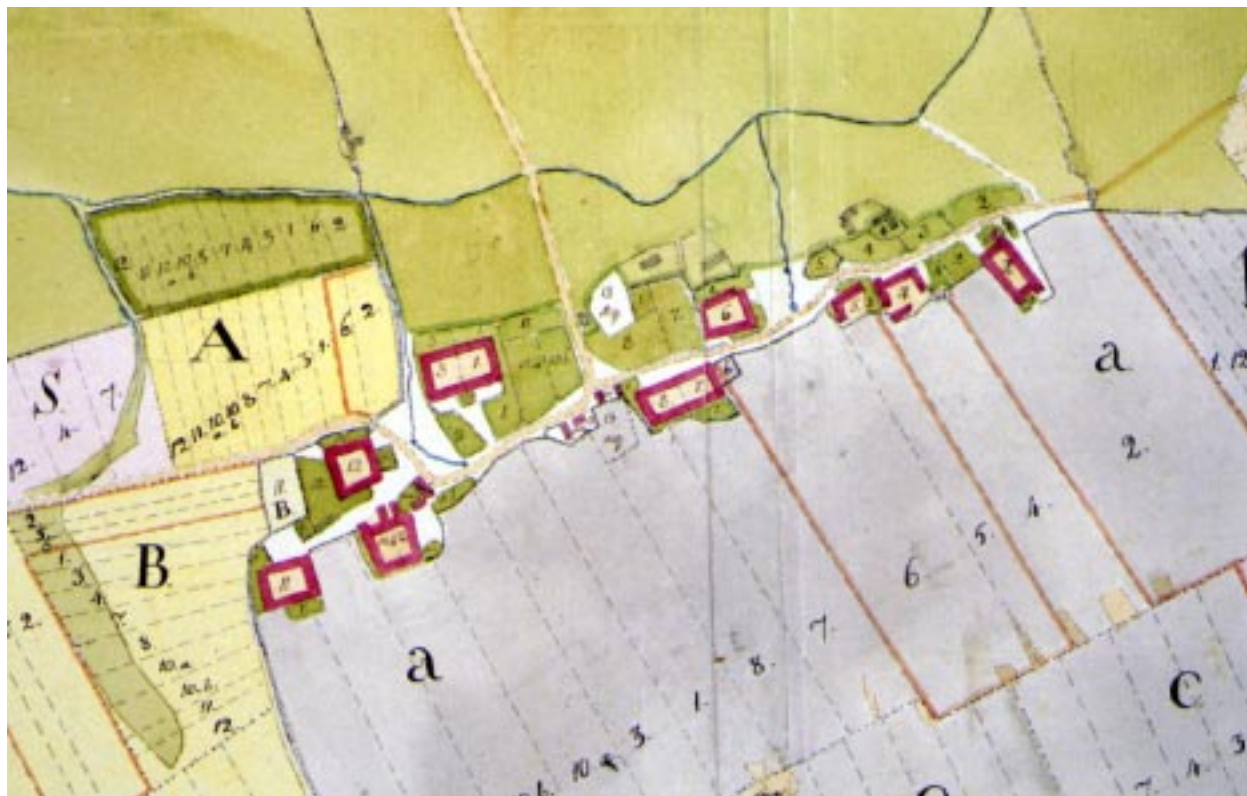
Södra Kverrestad bestod år 1767 av skattehemman, utsockne frälsehemman under Bollerups sätesgård, 8 gatehus varav 2 till Bollerup, samt 1 skattearbetshemman till Ingelstads Gård. Byn genomgick en ägodelning i maj 1779 och den enskiftades 1821.

Generalstabskartan från år 1865 visar vilket genomslag skiftena fick. Båda byarna sprängdes sönder genom att ett stort antal gårdar flyttades ut. Idag finns ingen egentlig by i Södra Kverrestad. I Norra Kverrestad ligger rester av bybebyggelsen samlad kring sockenkyrkan. Speciellt intressant är den högreståndinspirerade prästgården med en parkliknande trädgård.

Sockenkyrkan nybyggdes 1871.

Kulturlandskapets utveckling

I handlingarna till enskifteskartan för Södra Kverrestad står att läsa att ”*Den på ägor befintliga skogen och torvjorden ställd under förbud så att ingen må sig därav begagna, annorlunda än till husbehov*”. Om någon tog ved till husbehov

Karta över Södra Kverrestad upprättad i samband med storskiftet 1779.

Kverrestad idag

I Kverrestad ligger husen samlade kring kyrkan i ett mjukt böljande åkerlandskap. Den lilla byn präglas av sin forna betydelse som socknens centrum. Kyrkan, den magnifika prästgården med park och de tre skolhusen samlade på rad dominerar över den övriga byn som består av gårdsbebyggelse och gatehus. Husen karakteriseras av låga längor som antingen är klädda med panel eller putsade och avfärgade vita eller ljusst gula. I det öppna åkerlandskapet ligger gårdarna längs raka grusvägar som stundtals kantas av alléer.

Beskrivning av byn

Bebyggelsen i Norra Kverrestad ligger samlad kring kyrkan där de tre gamla skolbyggnaderna och prästgården också ligger. Av de gårdar som skiftades på 1800-talet finns idag bara två som är i bruk. På fastighet 15:5 där det idag finns ett snickeri, Bröderna Mårtensson AB, ligger den gamla smedjan. En annan fastighet där ekonomibyggnader bevarats är Hans Nilsgården som numera är bygdegård. Förutom andelsfrys och ett gammalt sädesmagasin utgör resten av fastigheterna bostäder med tillhörande uthus, garage och dylikt. Ingen av de tre skolbyggnaderna har kvar sin ursprungliga funktion, alla är idag ombyggda till bostäder och fritidshus. I byn finns ett 50-tal hus som är fördelade på knappt 20 fastigheter.

Nästan samtliga byggnader i Norra Kverrestad är uppförda under 1800-talet och fram till 1930-talet. Endast ett fåtal är uppförda under de senaste decennierna, i samtliga fall rör det sig om garage eller ekonomibyggnader. De flesta av husen har inte varit utsatta för några genomgripande förändringar och av den anledningen finns det exempelvis väldigt få takkupor och takfallsfönster i nyare utförande. De takkupor och frontoner med skärmtak som återfinns på flertalet av husen är inte ursprungliga men har tillkommit under mitten av 1900-talet eller tidigare. Det dominerande takmaterialet på framförallt bostadshusen är eternit, antingen i form av fasettlagda plattor eller sinuskorruerade pannor.

Bebyggelsens karaktär

Sedan häradskartan upprättades har bara fyra fastigheter tillkommit, samtliga omkring 1930-talet. I övrigt har bebyggelsen samma utbredning som förr, längs med den asfalterade nordsydliga genomfartsvägen som gör en krök runt kyrkan. De söder om kyrkan belägna husen ligger på slänten utmed de två tvärgående grusvägarna.

1800-talets skiftesreform har satt sina spår genom att husen ligger på de smala ägomarkerna som sträcker sig i nordsydlig riktning. Den trädgårdslika parken nedanför skolhusen verkar ha funnits här sedan skolorna byggdes, eller i varje fall sedan häradskartan ritades. Den mot vägen avgränsade av nätstaket mellan gjutna stolpar något igenväxta trädgården har karaktären av en allmogeträdgård. Nedanför den terrasserade gårdsplanen till skolbyggnaden från 1931 är parken mer öppen och härifrån har man en fin utblick över landskapet.

Andra grönområden som ger karaktär åt byn är prästgårdens gårdsgårdsinhånade park samt grusvägsallén som bland annat kantas av några kastanjer. Även Hans Nilsgårdens allmogeträdgård och granntomtens imponerande buxbomshäck utmed vägen ger byn en ålderdomlig prägel och utgör samtidigt ett värdefullt inslag i byns rekreativområde.

Samtliga större hus i byn är alltså byggda före 1930-talet och de flesta består av låga långsträckta byggnader med tillbyggnader i form av verandor, farstuvistar eller frontoner med skärmtak. Majoriteten av dem är putsade och avfärgade i vitt eller ljusgult och har sadeltak täckta med antingen fasettlagd eller sinuskorruerad eternit. Många av de eternitbelagda husen har även eternit i fasettmönster i gavelpartiet. Bortsett från frontonerna är takfallen oftast obrutna. Takfallsfönster förekommer men de är i nästan samtliga fall av äldre typ i gjutjärn. Det enda undantaget utgörs av skolhuset från 1931 där det finns moderna takfallsfönster. Att det finns så pass många eternittak utan tillskott av nya takfallsfönster eller takkupor är ett karaktärsdrag som man bör försöka bibehålla. En hel del av husen har även både dörrar och fönster i äldre utförande och de

flesta som bytts ut sitter i ursprungligt läge och har samma indelning som förut. De vanligast förekommande färgerna på snickerierna är blått, vitt och rött.

Ett par hus har fasader i locklistpanel och ytterligare några har liknande panel i gaveln, som den äldsta friliggande bostadslängan på fastigheten 15:5 där resten av fasaderna består av sidiplattor. Ett fåtal hus har fasader av tegel, av dessa har oftast någon av fasaderna putsats. Ett exempel är 6:10 vars fasader som vetter åt gården är putsade medan de övriga i kryssförband murade röda tegelväggarna lämnats synliga.

Många av uthusen och ekonomilängorna har däremot fasader klädda med panel eller plåt, alternativt är de putsade. På de äldre uthusbyggnaderna har gjutjärnsfönster och bräddörrar bibehållits. Taken är oftast lagda med eternit eller plåt. Papptak förekommer men samtliga är i nyare utförande med slättäckning. Även panelen på dessa förråd och garage är tillkommen i modern tid. Den i natursten murade grunden är i många fall det enda som vittnar om husets ålder.

Till de flesta dörröppningar med en port av äldre modell finns trappor av komstadsten. Till dessa hör även handledare i smäckra utförande vilket det äldsta skolhuset ger prov på men det finns även handledare i enklare utföranden. Arkitektoniska detaljer så som trappa, handledare, dörr och armatur utgör en enhet vilket man bör ha i åtanke vid ett byte av någon av dessa delar. Användningen av kalkstensflis finns även som kallmurar och är i allra högsta grad ett lokalt särdrag varför dessa viktiga inslag bör skyddas och tas till vara. Ett ytterligare exempel på hur stenen använts är bakugnen på baksidan av prästgårdens förråd som är uppbyggd av stenflisen.

Betydelsefulla byggnader och miljöer

Kverrestads kyrka

Norra Kverrestads kyrka genomgick 1871-73 en omfattande om- och tillbyggnad. Årtalet 1873 finns angivet ovanför både sydportalen på långhusets mitt och portalen i väst. Kyrkan som består av västtorn, ett brett långhus och en femsidig sakristia i öst är spritputsad och vitkalkad. Samtliga tak inklusive tornspiran med fall åt fyra håll är klädda med kopparplåt. Den spritputsade sockeln och fönsterbänkarna i sten är avfärgade i svart. Kyrkogården ligger på en slänt och strax nedanför den terrasserade muren ligger byns två äldsta skolhus. Kyrkan har tillsammans med prästgården och de tre skolhusen i byn visuellt dominerande position och ett miljömässigt värde.

Kverrestad 6:21, Hans Nilsgården

Av den fyrlängade gården återstår idag en och en halv länga som idag nyttjas som bygdegård. Bygdegården består förutom boningshuset av en ekonomilänga och ett före detta utedass. Boningshusets fasader är klädda med gul locklistpanel medan vissa partier som ena gaveln och baksidan är vitputsade. Halmtaket är förstärkt på nocken med ryggaträn. Alla detaljer såsom den utkragade skorstenen, de spröjsade fönstren, huvudentrés panelade pardörr med lunettfönster och övriga bräddörrar är av äldre modell. Uthuslängorna ersattes mellan 1850 och 1880 av en loge och stallbyggnad i rött tegel med dekor av lister, valv, hörn och tand-

snitt i gult tegel. Den ena långsidan har sedermera blivit spritputsad och avfärgad i grönt. De spontade brädportarna och de spröjsade järnfönstren följer de segmentformade valven.

Den lilla terrasserade och staketinhägnade trädgården på husets framsida och den i kullersten belagda rännan längs husets baksida, bidrar liksom den enkla omgivningen till gårdens kulturhistoriska värde. Även invändigt finns inredningsdetaljer och möblemang som överensstämmer i tid med husets exteriör vilket bidrar till dess ålderdomliga prägel.

Hans Nilsgården bildar en sammanhållen och komplex miljö med såväl välbevarade fasader som interiör. Inramningen med trädgård och staket förstärker dess intrycket av att det här i allra högsta grad rör sig om en kulturhistoriskt intressant miljö.

Kverrestad 13:16, Prästgård

Prästgården består av fyra byggnader varav två är byggda i vinkel. En av de två korsvirkeslängorna som är uppförda 1795 i rödmålad timra med vitputsade fyllningar har byggts samman med en betydligt resligare och bredare länga. Den senare längan som tillkom 1835 är pustad och vitmålad ner till den höga i blågrått avfärgade sockeln. Samtliga fönster är spröjsade med sex rutor och blåmålade precis som dörrarna. Av de senare finns det både enklare bräddörrar och så kallade österlendörrar i flera varianter, med eller utan glasruta och överljus. En av dörrarna är en äldre pardörr med utskurna

detaljer i speglarna medan resten är enkeldörrar med liknande mönster. Miljön ter sig homogen genom att fasadmaterialet och färgsättningen går igen i alla byggnader men också genom att taken täckts med röda eternitpannor, antingen fasettlagda eller sinus-korrugerade. Taket på det lilla uthuset utmed vägen vars vägg är en del av gårdsgården är lagt med halm men är som de två andra byggnaderna uppfört i korsvirke.

Det kulturhistoriska värdet hänför sig till byggnadernas enkla och sammanhållna stil. Fasader och takfall störs inte av några senare tillskott så som takfönster eller klumpiga armaturer. Den enkla omgivningen med en grusad gårdsplan, kallmur i komstadssten, gårdsgård utmed vägen och inte minst vårdträdets, en kaukasisk vingnöt, bidrar till att ge platsen dess karaktär.

Kverrestad 16:7, Bostadshus

Hus 16:7 ligger på krönet av en backe med gaveln

utmed den slingrande bygatan. Längan är i 1 ½ plan och klädd med ljusgul locklistpanel under ett obrutet sadeltak. Taktäckningen består åt ena fallet av fasettlagd eternit och åt det andra sinuskorrugerade plattor. Den symmetriskt placerade verandan, klädd med ljusgul panel lagd i mönster under ett flackt sadeltak är försedd med en pardörr och tre spröjsade fönster av samma sexrutade typ som återkommer på resten av huset. Två av de tre trapporna till framtidans entréer är i kalkstensflis från Komstad. De flankerande panelklädda pardörrarnas färg överensstämmer med fönstrens foder och den putsade sockel i grön umbra. Fönstren, verandans spegeldörr och vindskivorna är däremot blåmålade.

Den fina förstugan till Kverrestad 16:7.

Huset är liksom dess omgivning enkelt hållet och har många likheter med andra hus i byn. De spetsiga paneländarna i gavelröstet återfinns även på Hans Nilsgården och bostadshuset med sidiplattor tillhörande fastighet 15:5. Alla dessa tre hus som är uppförda under 1800-talet uppvisar många gemensamma drag.

De tre skolhusen på Kverrestad 38:1, 38:2 och 38:3

Byns äldsta skola (38:21) är troligen byggd det årtal som dubbeltrappans räcke visar, nämligen 1878. De två senare skolbyggnaderna som är uppförda 1909 respektive 1931 har även de vitmålade och putsade fasader med stora rödmålade spröjsade fönster. I dessa hus med tillhörande uthus finns idag bostäder och i den stora 2 ½ våningar höga byggnaden från 1931 inhyses även lägenheter och verksamhetslokaler. Så som många andra av byns

bostadshus, och uthus med för den delen, är dessa putsade och avfärgade i vitt. Trots att byggnadssättet förändrades under de femtio år som husen uppfördes är det inte så mycket som skiljer dem åt. En anledning till varför de uppfattas höra ihop är kanske just på grund av att de ligger bredvid varandra utmed vägen nedanför kyrkbacken. Skolhuset från 1909 avviker mest från de övriga två med dess blåmålade spröjsade fönster, fronton med skärmtak och den därunder utskjutande tillbyggnaden. Att inreda vind och bygga till på det här sättet bryter dock inte från det gängse mönstret i byn – frontoner under skärmtak återfinns på flera andra hus. Det yngsta huset är avvikande genom dess ansenliga höjd och detaljer så som portalens omfattning. Huset utmärker sig också genom att taket som till skillnad från övrig bebyggelse är lagt med tegelpannor.

De tre skolhusen utgjorde tillsammans med kyrka och prästgård sockencentra. Genom deras framträdande läge har de fortfarande betydelse för byn.

Faktum är att byn domineras av dessa byggnader - de utgör så mycket som en femtedel av byns bebyggelse. En genomgripande förändring av någon av byggnaderna skulle ge inverkan på resten av bymiljön vilket man bör tänka på vid framtida om- eller tillbyggnader. Även skolträdgården på andra sidan grusvägen är miljöskapande och utgör bland annat med prästgårdens park en del i byns grönområde.

Kverrestad 12:7, Fridhemsgården

Till Fridhemsgården som är från slutet av 1800-talet hör två bostadshus, brygghus och uthus. Samtliga byggnader är uppförda i skäckigt gulrött tegel som murats i kryssförband med pärlfog. De större husen har dekor så som valv, lister och gesimser i rött tegel. Samtliga hus har obrutna sadeltak med fasettlagd grå eternit och små takfallsfönster i äldre utförande. De flesta fönster har blivit utbytta mot perspektivfönster men på ett av husen har de nyare fönstren fått samma indelning som tidigare med nio rutor i korspostform. En del av dessa fönster är liksom de nyare dörrarna blåmålade. På det senare huset har sockeln i natursten med profilerad fog bibehållits medan den på den andra stora byggnaden blivit överputsad i betong. Vissa partier av fasaderna, exempelvis ena gaveln på huset med blåmålade snickerier, har blivit putsade och avfärgade i en röd-

aktig färg som avviker skarpt från teglets färgskala. Bortsett från det annorlunda färg- och materialvalet utgör byggnaderna en sammansatt miljö.

Den konsekventa användningen av det gulröda teglet och eterniten samt det faktum att gårdens byggnader ligger samlade kring en fyrkantig gårdsplan, något som bidrar till att de upplevs som en enhet.

Kverrestad 19:2, Gård

19:2 utgörs av en fyrlängad gård vars gårdsplan är belagd med kullersten. Samtliga fasader är spritputsade med släta hörn och avfärgade i vitt. Bostadslängans tak och gavelrösten är täckta med fasettformade eternitplattor medan ekonomilängornas tak har lagts med grön plåt. Bostadslängans tvåluftade fönster med sex rutor är inte ursprungliga, men de har gjorts i enlighet med äldre utförande vad gäller storlek och indelning. Från grusvägen sett ter gården sig som en traditionell, sluten fyrlängad gård med vitslammade fasader, brädportar och gjutjärnsfönster. På motsatta sidan ligger trädgården och härifrån ser man bostadslängan vars horisontalitet är bruten av en bred fronton med skärmtak. Genom tillbyggnaden får byggnaden från detta håll en helt annorlunda prägel och liknar mer en friliggande mangårdsbyggnad.

Gården 19:2.

Gården är en helt kringbyggd gård. Dess sammanhållna stil med vitmenade fasader, obrutna takfall ut mot gatan och gården samt en kullerstensbelagd gård ger ålderdomlig prägel som bör värnas.

Kulturlandskapet idag

Idag är all ängsmark uppodlad och endast några få betesmarker finns kvar. I de västra delarna av Södra Kverrestad har en barrplantering tillkommit. Annan betydelsefull vegetation utgörs av alléerna. I den västra delen av Norra Kverrestad sträcker sig en ås, det så kallade hobjer, med en värdefull torrängs-

flora. Området är med i länsstyrelsens ängs- och hagmarksinventering från 1993 och klassas med det högsta bevarandevärdet.

De stora vägarna i Södra Kverrestad är, bortsett från några smärre uträtningar, i princip helt oförändrade. I Norra Kverrestad har vägnätet däremot kraftigt förändrats och det finns endast små stumpar kvar av äldre vägsträckor. Skiftesreformen har i den här byn bidragit till att kraftigare förändringar av landskapet skett. Karaktäristiskt för Kverrestad är de avlånga skiftena i nord-sydlig riktning som bildades i samband med skiftesreformen. Detta innebär att brukningsvägar, vägar till gårdarna, gränser och stengården löper i nord-sydlig riktning medan genomfartsvägar löper i öst-västlig riktning. Denna struktur är mest påtaglig i den västra delen av Norra Kverrestad men är tydligt skönjbar i båda byarna.

Bygränsen mellan Norra och Södra Kverrestad utgörs av Örupsån som rätats. I samband med rättandet ändrades även bygränsen så att den löper i det öppna diket. De två vattenkvarnarna är rivna och på platsen finns annan bebyggelse.

Åtgärder för Kverrestad

Hur skall då detta kulturhistoriska värde bevaras? En förutsättning för detta är att byggnadernas karaktär bibehålls. De olika byggnaderna skiljer sig åt i ålder och utseende. Varje tid har sett byggnadsskicket varieras och förändras. Naturligtvis kan man uppfatta 1900-talets villa- och egnahemsbyggande som ett lika stort avsteg från den äldre traditionen som grupphusbebyggelse från 1980-talet. Att vi accepterar hur byn ser ut idag betyder inte att man ger fritt spelrum. Nyttillskott i och kring Kverrestad ska anpassas till det befintliga för att bibehålla en god miljö. En god medvetenhet om samhällets kulturmiljövärden är en förutsättning för att bebyggelsemiljön ska bevaras på lång sikt. Av medvetenheten följer en önskan om att sköta och underhålla byggnaderna. Hur ska då detta underhåll genomföras?

Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad

- De olika karaktärsdragen för byggnadstyperna som redogjorts för under kapitlet ”Kverrestad idag”, bör bevaras för att ett högt kulturhistoriskt värde i Kverrestad skall bibehållas. Karaktärsdragen har skiftat genom tiderna och därför är det viktigt att utgå ifrån varje enskild byggnads särdrag. Exempelvis är många skånska hus uppförda utan gavelutsprång och med litet eller inget takutsprång. Dessa byggnader ska inte förses med utskjutande tak med förebild i nordligare trähusbyggande.
- Det är inte endast ”gamla” hus som har ett värde. Det kan finnas lika stor anledning att bevara ett välbevarat hus från 1950-60-talen som ett 1800-talshus. Skillnaden är att det idag finns fler bevarade efterkrigstida hus och det är bland annat därför som de inte värderas lika högt. Tänk på att dagens ombyggnation och nyproduktion blir morgondagens kulturarv.
- Om man har behov av att inreda en vind eller bygga till är det viktigt att anpassa åtgärderna till byggnadens förutsättningar. Takkupor bör hellre göras små och fler än stora och få. I en del fall medför takkupor och tillbyggnader så stora förändringar att de helt ska undvikas. I många fall är det bättre att placera kupor eller takfallsfönster åt gårdssidan av huset. Uterum,

garage och uthus bör ges en utformning som underordnar sig bostadshuset och tar hänsyn till detta.

- En byggnads karaktärsdrag kan vara bibehållna från den tid då den uppfördes. Den kan också vara präglad av senare förändringar och tillskott som gjorts. Om inte byggnaden utsatts för genomgripande förändringar som på ett avgörande sätt avviker från byggnadens karaktär, finns det ingen anledning att radera senare tiders tillskott. Det blir alltid en avvägning om man ska försöka ”stilrestaurera” d.v.s. återföra byggnaden till en tidigare utformning eller om man ska betrakta förändringarna som intressanta årsringar i en pågående process.
- Innan större åtgärder påbörjas är det bra att ta reda på så mycket som möjligt om byggnaden, till exempel genom att fråga tidigare brukare och grannar. Detta för att veta vilka material som använts och vilka förändringar som gjorts.
- En byggnad bör underhållas kontinuerligt med små insatser. Det minskar risken för att stora genomgripande förändringar blir påkallade.
- Värdera det hantverksmässiga, med detaljrikedom och kvalitet. Även små detaljer kan ha en stor betydelse för hur en byggnad upplevs.
- Äldre fönster är ofta tillverkade i trä av hög kvalitet. I många fall är det en god idé att restaurera ett äldre fönster även om det ytligt ger intryck

av att vara i dåligt skick. Även om enstaka delar är dåliga kan en duktig hantverkare iståndsätta de flesta äldre fönster. Förutom kvalitetsaspekten har fönstren en stor betydelse för hur ett hus uppfattas. Ett äldre fönsterglas har estetiska kvalitéer som ett nyttillverkat glas inte besitter. Bågar och spröjs är avpassade efter byggnaden och gjorda för att passa just där. Att ersätta ett sådant fönster med ett fabriksstillverkat ger byggnaden ett mindre kulturhistoriskt värde. Även dörrar som är utformade efter byggnaden bör restaureras istället för att bytas ut. Lika lite som man skulle drömma om att sätta in en ny byrålåda i en äldre byrå borde man sätta in en ny icke anpassad dörr i ett äldre hus. Tänk på att underhåll och små reparationer alltid blir billigare än att köpa nytt. Om man trots allt väljer att sätta in nya fönster är det att föredra om man väljer de befintliga som förlaga.

- Kulörer på byggnader och plank påverkar inte endast den enskilda fastigheten utan även de omkringliggande. För att bibehålla en byggnads karaktär och dess kulturhistoriska värde bör dess färgsättning anknyta till den karaktär byggnaden domineras av.
- Blanda inte moderna tekniker och material med äldre. Exempelvis bör man inte laga skador på en mur putsad med kalkbruk med betong. Detta eftersom de båda brukssorterna har olika egenskaper och betongen är alltför stark vilket kan medföra skador på underlag eller omgivande putsytor.
- En del äldre tekniker kan förefalla tidsödande men kan på lång sikt faktiskt vara tidsbesparande om man utför ett grundligt förarbete. Exempel på det är målning med linolja på trä. En yta tidigare struken med linolja kan enkelt strykas med ny linolja. Fördelarna med en traditionell produkt som linolja är att effekten på lång sikt är känd. En del av de sentida produkterna fungerar inte så bra i samband med äldre underlag.
- En del material börjar bli besvärliga att få tag i, exempelvis eternit vilket även är farligt att bearbeta och deponera. Det finns produkter på marknaden som kan användas när man behöver komplettera exempelvis ett tak belagt med eternit. Som ersättning för eterniten finns exempelvis en asbestfri produkt kallad embonit. Andra mate-

rial kan man få tag i hos firmor som handlar med begagnat byggmaterial. Behöver man en gammal dörr eller ett fönster finns det ofta att få efter lite efterforskande.

- En del material har ytligt sett vissa likheter men valet av material kan ha avgörande konsekvenser för hur byggnaden eller miljön uppfattas. Exempel på detta är lertegelpannor kontra betongtegelpannor eller tegelimiterande plåt. En lertegelpanna ger ett smäckrare utseende än de grövre betongpannorna. Den tegelimiterande plåten ger ett stelt och livlöst utseende. En annan fördel med tegel är att materialet är mycket hållbart och behöver man ersätta en enstaka panna är det enkelt gjort till skillnad från att byta ett större stycke plåt.
- Trädgårdar kan innehålla stora kulturhistoriska värden förutom estetiska värden eller bruksvärden. I en del fall är trädgård och bebyggelse tänkta som en enhet. En äldre trädgård kan innehålla många äldre kulturväxter som ger fastigheten, och kanske ett helt kvarter, dess karaktär. Växterna i en trädgård kan ge mycket information om hur en byggnad använts. En äldre trädgård kan, liksom ett hus, dölja mycket som förtjänar att upptäckas. Låt därför en hel växtsång förflyta innan trädgården åtgärdas.
- Samspelet mellan byggnad och trädgård är viktigt. Ett äldre hus med en anpassad trädgård präglas av rabatter, trädgårdsland, fruktträd och gångar medan ett hus från 1970 kanske är omgiven av vintergröna växter och sammanhängande gräsytor.
- Vid nyproduktion ska hänsyn tas till omgivande bebyggelse. Här är byggnadens skala, fasadmaterial, takmaterial och takfallslutning viktiga. Det är viktigt att fundera på byggnadens läge på tomten och hur stor del av tomten som är lämplig att bebygga.

Särskilda riktlinjer för Kverrestad

- Obrutna takfall med proportionerliga takmaterial bör bibehållas. Fasettlagda eternittak med eller utan små takfallfönster i gjutjärn är exempel på tak som är karaktäristiskt för byn och passar i en äldre miljö som Kverrestad.
- Locklistpanel på både fasader och rösten är ett karaktärsdrag som bör värnas.

- Äldre fönster och dörrar med exempelvis fönsterglas och beslag i original bör bevaras.
- Komstadsten i trappor och stenbeläggning är lokala särdrag och bör därför bevaras.

- Kverrestad är en liten by och eventuell nybyggnation bör göras som enstaka initiativ eller i små etapper. En stor samtida exploatering påverkar miljön kraftigt.
- Områdesbestämmelser för Kverrestad bör utarbetas. Skydds- och varsamhetsbestämmelser skrivs in för bebyggelsen.

Om varsamheten i lagstiftningen

Varsamhet vid ändring av byggnad är ett begrepp som infördes i samband med antagandet av Plan och bygglagen. Kravet är uttryckt som en hänsynsregel eller utgångspunkt, som gäller vid alla ändringar, om- och tillbyggnader i hus. Lagens mening är att ändringarna skall göras med hänsyn till byggnadens karaktär. De värden som ger karaktären och som särskilt räknas upp i lagtexten är byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, konstnärliga och miljömässiga.

Lagen talar alltså om hur, på vilket sätt, ändringar skall utföras, inte att man inte får göra dem. Varsamhet kan bland annat innebära att:

- Bibehålla fönster och dörrars storlek, utformning och placering.
- Bibehålla fasadens karaktär dvs att inte putsa tegelfasader och omvänt att inte sätta tegel, trä eller plåt på putsade fasader.
- Det kan också innebära att vid ändring återställa fasader som klätts in med förvanskande material.
- Bibehålla takets karaktär dvs takvinkel, taksprång och taktäckningsmaterial samt anpassa takkupor till takets storlek och byggnaden i övrigt.
- Vid ommålning ge byggnaden en färgsättning som stämmer överens med byggnaden och dess omgivning.

Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering

Vår värdering utgår från att orternas bebyggelsekaraktär skall kunna bevaras och utvecklas. En Ortskaraktär är uppbyggd av både allmänna drag i bebyggelsen som tak- och fasadmaterial, utformning, byggnadstyper m.m. samt särskilt tongivande byggnader. Till denna miljömässiga karaktär har vi också lagt kulturhistoriska aspekter. Syftet är att bevara och utveckla bebyggelsens allmänna karaktär och samtidigt kunna förstå en Orts historiska utveckling genom bevarade byggnader och bebyggelsemiljöer.

Kyrkor är ofta landsbygdens största, äldsta och mest påkostade byggnadsverk. De dominerar miljön och många människor har en stark relation till kyrkobyggnaden. Kyrkor lyder under Kulturminneslagstiftningen. Samtliga kyrkor, kyrkogårdar och kapell har getts skyddsbestämmelser (q1). Prästgårdar ingår i den kyrkliga miljön och har också värderats högt.

I stort sett samtliga orter har sitt ursprung i bondbyar. För att denna karaktär skall kunna bibehållas har vi värderat bondgårdar som ligger inne i orterna högt. Välbevarade bondgårdar har föreslagits skyddsbestämmelser med exteriört skydd (q1) och andra har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Allmänna lokaler och verksamhetslokaler som skolor, fattighus, kommunalhus, folkrörelselokaler, smedjor, lokalföreningar, lanthandelsbutiker, etc speglar den historiska utvecklingen och har värderats högt. Mycket välbevarade byggnader har föreslagits skyddsbestämmelser (q1) och mindre välbevarade har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Järnvägen har haft stor betydelse för samhällsutvecklingen och järnvägsstationer och byggnader inom stationsmiljön har därför värderats högt. Välbevarade järnvägsstationer och andra välbevarade byggnader inom stationsmiljöer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud och exteriört skydd (q1). Mindre välbevarade järnvägsstationer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud (q2). För andra byggnader har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k).

Bostadsbebyggelse har sällan getts skyddsbestämmelser. Endast mycket välbevarade och ofta äldre bostadsbyggnader har föreslagits skyddsbestämmelser (q1). Välbevarad och typisk bostadsbebyggelse har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k). För övriga befintliga byggnader gäller den generella varsamheten.

Beteckningar och skyddsbestämmelser som används vid tillämpning av plan- och bygglagen:

Ingen beteckning: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1 § för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10 §.

k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10 §. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

q1: innebär enligt 3 kap. 12 § rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster, originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

q2: innebär enligt 3 kap. 12 § rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit inklädda men som är möjliga att återställa.

Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Kverrestad

Värderingen ger en vägledning till hur och vilken bebyggelse som särskilt bör uppmärksammas vid lovgivning och/eller ges varsamhets- och skyddsbestämmelser i planarbetet. För att underlätta detta arbete hänvisar våra värderingskategorier direkt till den uppdelning som finns i plan- och bygglagen.

Samtliga fastighetsbeteckningar är Kverrestad. b1 betyder byggnad 1, b2 byggnad 2 osv. Byggnad 1 betecknar bostadshus och övriga byggnader är ekonomihus och dylikt.

q1
6:21 b1-3, Hans Nilsgården med tillhörande ekonomilänga och uthus.

12:2, kyrkan.

13:16, Prästgården med förrådsbyggnad och uthus samt park.

13:17, sädesmagasin uppfört i murad gråsten från 1803.

16:7, gatehus med panelklädda fasader.

q2
19:2, b1-4 fyrlängad gård.

15:5 b1, gamla smedjan, huset med sidiplattor utmed vägen.

38:1 b1, f d skolhus med två uthus 1931

38:2, äldsta skolhuset 1878.

38:1 b4, f d skolhus 1909.

6:11 andelsfrys.

k
6:8, bostadshuset.

6:10 b1-2, hus med vitmålad puts och rött tegel.

12:7 b1-4, Fridhemsgården.

15:5 b2-4, snickeri- och verstadslokaler,

40:2 b1-2, bostad med ekonomilänga.

Skötselråd för omgivande landskap

Alléerna i Kverrestad visar på lång kontinuitet bakåt i tiden och har därav ett kulturhistoriskt värde. Allén utmed den allmänna landsvägen som löper från Norra Kverrestad och österut samt allén till storgården Karlsberg i Södra Kverrestad har tillsammans med de mindre gårdsalléerna ett miljömässigt värde och bör bevaras. Allén österut från N Kverrestad består endast av ett fåtal träd och en nyplantering vore därför mycket positivt.

Träden i en allé ska stå öppet och solbelysta eftersom allén skall synas tydligt i landskapet. Den har inte bara estetiska värden utan skapar också goda förutsättningar för insekter, lavar, mossor, fåglar och fladdermöss. Alléerna kräver skötsel årligen i form av beskärning, röjning av mark- och undervegetation samt borttagande av stamskott. Beskärning sker säkrast i juli-augusti-september. Inga grenar över 10 cm i diameter bör skäras bort. En skyddszon bör anläggas utmed åkermark, zonens bredd bör vara minst sex meter. Denna zon bör inte odlas för att undvika skador på trädens rotsystem.

De stora vägarna i Södra Kverrestad är, bortsett från några smärre rätningar, i princip helt oförändrade. I Norra Kverrestad har vägnätet däremot kraftigt förändrats och det finns endast små stumpar kvar av äldre vägsträckor. Skiftesreformen har påverkat landskapet i betydligt högre grad här. För förståelsen av landskapets historia bör de vägar som finns bibehållas. Vägarnas bredd, beläggning och sträckning bör inte förändras. Detta gäller framför allt samtliga brukningsvägar och uppfartsvägar till gårdar i nord-sydlig riktning. Landsvägarna är viktigast i S. Kverrestad tack vare dess ursprungligare sträckning.

Örupsån spelar en viktig roll som bygräns mellan Södra och Norra Kverrestad. En skyddszon bör anläggas mellan åkermark och vattendrag med minst sex meter. Här bör man inte sprida bekämpningsmedel och konstgödning. Det är av stor vikt att inga kemikalier hamnar i vattnet. De öppna vattendragen är inte bara kulturhistoriskt intressanta utan även av stor vikt för insekter, fjärilar, fåglar, däggdjur osv.

Landskapet kring Kverrestad är kraftigt präglad av

skiftesreformerna. De avlånga skiften som då bildades är markerade med låga stengärderna. För förståelsen av landskapets historia är det av största vikt att stengärderna bibehålls och vårdas. Enligt lag får de inte tas bort och man bör vara mycket restriktivt att ge undantag.

Hobjärsbackarna är unika och hyser en torrängs flora som få lokaler överträffar. Kontinuerligt hårt betetryck utan tillförsel av näring har skapat förutsättningar för en biologisk mångfald vad gäller flora som är fantastisk. Ett exempel är den utrotningshotade fältnocken som finns här. Även i framtiden bör betetrycket vara hårt. Tidigt betessläpp rekommenderas generellt men det gäller att ta hänsyn till fältnocken som måste få fröa av sig, vilket sker först i juni. Kontinuerlig röjning av igenväxningsvegetationen bör ske.

Handlingsprogram

Tomelilla kommun har det yttersta ansvaret för kulturmiljöerna i kommunen. Därmed inte sagt att kommunen skall svara för att kulturmiljöerna tas om hand och så har heller aldrig varit fallet. De största insatserna utförs, och har alltid utförts, av enskilda i samband med underhåll av fastigheter och brukande av landskap.

Ett kulturmiljöprogram är en bra grund för kulturmiljöarbetet i kommunen. Det kan emellertid inte stå som ensam garant för att kulturmiljöerna bevaras och utvecklas på ett positivt sätt. Kulturmiljön är som miljön i övrigt en del av samhällslivet och förändras i takt med detta.

Större förändringar, som konjunkturer, strukturförändringar inom jordbruket och inträdet i EU, kan den enskilda kommunen inte råda över utan måste istället följa och anpassa sig efter dessa. Olika typer av handlingsprogram måste därför tas fram så att kulturmiljöarbetet kan vara aktivt, följsamt och en självklar del av samhällsutvecklingen.

Ett handlingsprogram för kulturmiljöarbetet Tomelilla kommun bör innehålla följande punkter:

Förankring. För att kulturmiljöprogrammet skall få avsedd effekt krävs att den förankras. För att kunna förankra kulturmiljöprogrammet ut i kommunen krävs

att detta är förankrat internt inom kommunen. Ett kulturhistoriskt perspektiv, eller att en kulturmiljö berörs, kan finnas med i ett stort antal beslut. Det är således inte bara en angelägenhet för miljö- och byggnadsnämnden eller nämnden för kultur, fritid och turism utan för hela den kommunala förvaltningen. Utbildning. Trots att människan i det moderna samhället är mer rörlig än tidigare så är vardagsmiljön fortfarande begränsad. Kunskap om vardagsmiljöns historiska framväxt och kvalitéer är avgörande för hur man förhåller sig till den. Denna kunskap förmedlas bäst genom att studier av vardagsmiljön läggs in i skolarbetet på alla nivåer, från förskola till gymnasium. Kulturmiljöprogrammet, och särskilt den Kulturhistoriska översikten, kan i många sammanhang vara en lämplig utgångspunkt för sådana studier.

Hembygdsrörelsen. Hembygdsföreningarna är ideella organisationer som värnar och levandegör kulturarvet. I Tomelilla kommun utför de ett omfattande arbete och vårdar också ovanligt många byggnader med stora kulturhistoriska värden.

Fysisk planering. Kulturmiljöprogrammet bör vara

en självklar utgångspunkt i hanteringen av bygglov- och planärenden samt ligga till grund för den översiktliga planeringen.

Kulturturism. Kulturturism är en ständigt ökande näring och det finns goda förutsättningar för kulturturism i Tomelilla kommun. Kulturmiljöprogrammet är ett bra stöd i detta arbete och i samarbetet med näringsliv, hembygdsföreningar och turistorganisationer.

Landsbygdsutveckling. Lantbruket har under senare delen av 1900-talet genomgått en omfattande strukturförändring. Sedan inträdet i EU finns landsomfattande program och stöd för omställning av jordbruket och landsbygdsutveckling. Ett levande jordbruk och en levande landsbygd är avgörande för flertalet kulturmiljöer i Tomelilla kommun. Kommunen bör därför aktivt arbeta med landsbygdsutveckling i samarbete med byalag, lantbrukare och deras organisationer.

Informationsinsatser. Kulturmiljöprogrammet bör helt eller delvis vara tillgängligt på kommunens hemsida. Andra viktiga insatser är skyltning, broschyrer och guidning.

Litteraturtips

Byggnadsvård

Idag finns ett stort antal titlar med anknytning till byggnadsvård och traditionella tekniker samt material. Nedan ges några exempel.

Barup, K. & Edström M., Handbok i sydöstkånska byggnadsteknik." Sydöstra Skånes Samarbetskommitté SÖSK. Ystad 1993.

Björk, C., Kallstenius, P. & Reppen, L., "Så byggdes husen 1880-1980". Statens råd för byggnadsforskning och Stockholms stadsbyggnadskontor 1983.

Björk, C. & Reppen, L., "Så byggdes staden". Svensk byggtjänst, Västervik 2000.

"Byggnadsmålari med traditionella färgtyper". Informationsblad från Riksantikvarieämbetet, 1989.

Drejer C, Jerkbrant C., Wikner, C-E, "Arkitekter om färg och måleri". Stockholm 1992.

Engdahl, C., Dranger-Isfält, L., "Bostadsbebyggelsen från 1930- och 40-talen, varsam ombyggnad". Byggnadsrådet Stockholm 1989.

Engdahl, C., & Dranger-Isfält, L., "Stenhusen 1880-1920, varsam ombyggnad". Byggnadsrådet, Stockholm 1983.

"Fönster, historik och råd vid renovering". Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Stockholm 1996.

Gysinge katalog: "Reservdelar till gamla hus."

"Hantverket i gamla hus". Byggnadsrådet och Svenska föreningen för byggnadsvård, 1998.

Hidemark, O., Stavenow-Hidemark, E., Söderström, G. & Unnerbäck, A., "Så renoveras torp och gårdar". Västerås 1995.

Holstein, Å., "Köpa hus" Svensk byggtjänst, Oskarshamn 2000.

Humble, O., (red.), "Äldre murverkshus, reparationer och ombyggnad". Byggnadsrådet Stockholm 1990.

"Kulturminnesvårdsprogram för Skåne. Del Kristianstads län". Länsstyrelsen i Kristianstads län, 1984. Torgny Ove: "Skånelängor". Lund 1975.

"Tänk efter före - vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket 2000.

Landskapsvård

Bengtsson, R. M.fl. 1996. "Svenska landsvägsalléer". SLU. Alnarp.

Bergendorff, C. & Emanuelsson, U. 1982. "Skottskogen - en försummad del av vårt kulturlandskap". Sv.Bot.Tidskrift. 76:91-100

Blomkvist, N. 1993. "Läsa landskap. En fälthandbok om svenska kulturmiljöer". Utbildningsradion, Stockholm

Brusewitz, G. & Emmelin, L. 1985. "Det föränderliga landskapet". Stockholm.

Campbell, Å. 1935. "Emellan skogen och plogen". Sv. Kulturbilder. Band 4.

Campbell, Å. 1928. "Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet". Uppsala universitet.

Cserhalmi, N. 1997. "Fårad Mark". Bygd och Natur 1997, Stockholm

Dahl, S. 1989. "Studier i äldre skånska odlingsystem". Meddelanden serie B 69, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.

Edman, S & Hagman, T. 1988. "Bondens landskap". Svenska Naturskyddsföreningens årsbok.

Edman, S & Axelsson, T. 1996. "Erik och Sigvard - men sen då? Folk och få på tröskeln till 2000-talet". Örebro.

Ehrensverd, U. 1985. "Fältnätbatalens rekognosceringskarta över Skåne 1812-20.

Ekeland, K. & Svensson, R. (red). 1996. "Äldre tiders odling - trädgårdsväxter, gamla grödor och ogräs". Nordiska förbundet för kulturlandskap, Hudiksvall.

Ekstam, U. & Forshed, N. 1996. "Äldre fodermarker". Naturvårdsverket, Stockholm.

Ekstam, U. Aronsson, M & Forshed, N. Ängar. "Om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet". Stockholm.

Emanuelsson, U. M.fl. "Det skånska kulturlandskapet". Lund.

Emanuelsson, U. 1987. "Skånes vegetationshistoria. Svensk geografisk årsbok 63". Lund.

Gadd, C. (red). 2000. "Den agrara revolutionen. 1700-1870". Stockholm.

Hedin, P. 1997. "Ett historiskt landskap. Strövtåg under fyra årstider".

- Jordbruksverket. 1998. "Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden". Jönköping.
- Linné, C. von. 1751. "Skånska resa - förrättad år 1749". Sydow, C-O. (red.). Stockholm.
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1996, "Från Bjäre till Österlen".
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1995, "Den skånska allén".
- Myrdal, J. (red). 1999. "Jordbruket under feodalismen 1000-1700", Stockholm.
- Nilsson, P. 1997. "Den gamla byn". Stockholm.
- Rackham, O. 1995. "The history of the countryside". London.
- Riksantikvarieämbetet. Mårten Sjöbeck. 1998. "Fotografier av ett svunnet kulturlandskap". Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 1993. "Vad berättar en by? Studier till kulturmiljöprogram för Sverige".
- Riksantikvarieämbetet. 1996. "Odlingslandskapet - en lång markanvändningshistoria".
- Riksantikvarieämbetet. 1994. "Skötsel av kulturvärden i odlingslandskapet". Faktabladserie
- Sporrong, U. 1996. "Odlingslandskap och landskapbild. Studier till kulturmiljöprogram för Sverige". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Helmfrid, S. (red). 1994. "Kulturlandskapet och bebyggelsen". Stockholm.
- Selinge, K-G (red). 1994. "Kulturminnen och kulturmiljövård". Stockholm.
- Tollin C. 1991. "Ättebackar och ödegården. De äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Welinder, S. (red). 1998. "Jordbrukets första fem-tusen år 4000f.Kr. - 1000 e.Kr". Stockholm.

Källor - arkiv och litteratur

- Gillberg, J L. 1980. Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Christianstads län 1767.
- Länsstyrelsen i Kristianstads län, 1993. Ängs- och hagmarker i Kristianstads län.
- Lantmäteriet i Kristianstad, kartor med tillhörande handlingar
- Lantmäterverket i Gävle, kartor
- Regionmuseets arkiv

Lagstiftning

”Det är särskilt beträffande lantsamhällen, som lagar och författningar kunna vara till stor nytta, i den mån de icke endast rent negativt hindra ett fult och olämpligt byggande, utan även i direkt positiv riktning bidraga till att framalstra det ändamålsenliga och vackra, samt att befästa känslan härför hos den enskilde.” Citatet är taget ur *Praktiska och hygieniska bostäder. Betänkande och förslag* av Osvald Almqvist, Stockholm 1921.

Citatet ovan är med sin smakfostrande hållning förlämpligt men speglar samtidigt lagstiftningens dubbla natur. Våra lagar är ett stöd för att bevara sådant som är värdefullt samtidigt som det givetvis kan upplevas hindrande och byråkratiskt. Som privatperson kommer de flesta i kontakt med kulturmiljövärden i lagstiftningen i samband med att de skall göra en om-, till-, eller nybyggnad. Det kan då gälla att byggnaden i sig eller miljön kring den har särskilda kulturvärden eller att det finns en fornlämning på tomten.

De krav på hänsyn, varsamhet och skydd som finns för bebyggelsens kulturvärden kan jämföras med hastighetsbestämmelserna i trafiken. I tätbebyggda samhällen får man köra i 50 km/h och på vissa gator, som vid skolor, bara i 30km/h. Utanför samhällena ökar högsta tillåtna hastighet till 70 km/h ända upp till 110 km/h på motorväg. Förutsättningarna för att få köra är att man har körkort och att fordonet är skattat och besiktigt.

När det gäller reglerna för kulturvärden i bebyggelsen är det inom samlad bebyggelse som kraven på anpassning och varsamhet är som störst och vid särskilt värdefulla byggnader finns krav på skyddsbestämmelser. Utanför tätbebyggt område gäller fortfarande varsamhet men kraven är inte så höga och inom exempelvis nyare industriområden ställs ofta låga krav på anpassning och varsamhet.

Ansvar för skydd och vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer är fördelat på stat, kommun och enskilda. Som instrument har samhället inrättat olika typer av bestämmelser i lagstiftningen samt i vissa fall ekonomiska stöd. Staten skall ge skydd åt det allra värdefullaste och har

huvudansvaret för ett långsiktigt bevarande. Statens instrument är Kulturminneslagen, KML och Miljöbalken genom vilka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan få status av byggnadsminne, riksintresse, naturreservat eller kulturresevat. På kommunal nivå kan byggnader och bebyggelsemiljöer bli skyddade i detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen, PBL. Det bästa skyddet och den bästa vården får bebyggelsen av alla de intresserade ägare som vårdar merparten av den svenska kulturmiljön.

Plan- och bygglagen, PBL

Med stöd av plan- och bygglagen kan kommunerna ge kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer ett skydd mot rivning eller förvanskande ändring genom att meddela skyddsbestämmelser, så kallad q-märkning i detaljplanen. Q-märkning sker med stöd i plan- och bygglagens **3 kap 12§: Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.**

Andra byggnader och byggnadsmiljöer som också har ett kulturhistoriskt värde fast av mindre dignitet kan i stället tillskrivas ett varsamhetskrav i detaljplanen genom k-märkning. Denna tar stöd i plan- och bygglagens **3 kap 10§: Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.** Lagtexten innebär inte ett förbud mot ändring av byggnader utan syftar till att styra ändringarna så att de utförs varsamt.

Miljöbalken

Miljöbalken som trädde i kraft den 1 januari 1999 utgör en samordnad och skärpt miljölagstiftning för en hållbar utveckling. Den smälter samman regler från femton tidigare miljölagar, däribland naturvårdslagen. Miljöbalken bildar en övergripande lagstiftning som rör all miljöpåverkan. Två av målen i miljöbalken är att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas samt att den biologiska

mångfalden ska bevaras. Skydd av naturen kan ske genom speciella områdesskydd så som nationalpark, naturreservat och kulturresevat.

Nationalpark, 7 kap. 2§: Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.

Naturreservat, 7 kap. 4§: Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras för naturreservat.

Kulturresevat, 7 kap. 9§: Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. På ett sådant område skall bestämmelserna i 4-6 §§ tillämpas. Att det inom ett område finns en byggnad som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fast fornlämning enligt lagen om kulturminnen m.m. hindrar inte att området förklaras som kulturresevat.

Kulturminneslagen, KML

Lagen om kulturminnen omfattar bestämmelser om byggnadsminnen, fornminnen, kyrkliga kulturminnen samt skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har överinseende över kulturminnesvärden i landet. Vidare åligger det ämbetet att utarbeta allmänna råd inom verksamhetsområdet. Bestämmelserna i KML reglerar skyddet för den del av vårt kulturarv som utgörs av de från kulturhistorisk synpunkt särskilt värdefulla byggnaderna i icke statlig ägo. Bestämmelserna i KML ger möjlighet att utfärda skyddsföreskrifter så att olämpliga och kortsiktiga förändringar inte kommer till stånd. Fråga om en byggnad bör förklaras som byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ. Det är länsstyrelsen som har i uppgift att besluta om byggnadsminnes-

förklaring enligt kulturminneslagen. Vidare åligger det länsstyrelsen att utfärda skyddsföreskrifter, se till att dessa följs samt ge råd till ägare av byggnadsminnena vid vård och underhåll av byggnaden i fråga.

Vilka objekt som kan bli byggnadsminnesförklarade regleras i Kulturminneslagens **3 kap 1§**: *En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.*

Riksintresse

Ett område av riksintresse för kulturmiljövården är en kulturmiljö som är unik eller speciell i en region, riket eller internationellt sett. Riksintressena ska representera hela landets historia från förhistorisk tid fram till nutid. Kulturmiljöer av riksintresse ska bland annat visa hur människan utnyttjat tillgängliga naturresurser, samhällets utveckling, näringsliv, sociala villkor, byggnadsskick och olika estetiska ideal. Av de ca 1700 riksintresseområden som finns i Sverige hittar vi till exempel jordbruksbyar, fiskelägen, medeltida stadsmiljöer, 1900-talsförorter, arbetarbostäder, herrgårdar, gruvor och sågverk, förhistoriska gravfält samt moderna kyrkogårdar.

Att ett område är av riksintresse betyder att miljön är skyddsvärd ur ett nationellt perspektiv, men inte att miljön automatiskt är skyddad. Riksintressen finns förutom för kulturmiljövården även för naturvård och friluftsliv. Ett riksintresse är en signal om att här finns så höga värden att kulturmiljön har företräde vid en avvägning med motstående intressen, förutsatt att de motstående intressena inte är av riksintresse. Det är också en signal om att i dessa områden kan länsstyrelsen/staten gå in och upphäva kommunala beslut, om man ej finner kulturvården tillräckligt beaktade.

Hanteringen av riksintressena regleras i miljöbalkens **3 kap 6§** som säger att *Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hän-*

syn till friluftslivet skall så långt det är möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Det är Länsstyrelserna som har ansvaret att föra ut "statens anspråk" för kulturmiljövården till kommunerna, som i sin översiktsplan (ÖP) ska redovisa områden av riksintresse och ange hur riksintresset ska tillgodoses i samhällsplaneringen.

Litteraturhänvisningar

- "Kulturminneslagen". Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989.
- Rubenson, S. "Miljöbalken. Den nya miljöretten". Stockholm, 1999.
- "Kontinuitet och förnyelse – Kulturmiljöarbetet i kommunerna". Svenska kommunförbundet, Stockholm, 1999.
- "Kulturvärden i detaljplan", Johansson, C. (red) Boverket, 1999.
- "Kultur i grunden". Persson, I., Westerlind, A. M.,

Boverket, Malmö, 2000.

- "Områdesbestämmelser – en vägledning". Persson I., Boverket Allmänna råd 1999:2.
- "Boken om detaljplan och områdesbestämmelser". Boverket Allmänna råd 1996:1.
- "Boken om MKB för detaljplan", Jonsson, G. & Palm I., Kristianstad, 2000,
- "Fastigheter med kulturskydd". Sundsvik, L. Svenska Kommunförbundet, Stockholm, 1997.
- "Ombyggnad. Varsamhet vid ändring" (Byggvägledning 15), Nordling, L. & Reppen, L. Svensk Byggtjänst, Västervik, 2000.
- "Tänk efter före – vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket, 2000.

Internetsajter

- Boverket: www.boverket.se
- Rixlex: www.riksdagen.se/debatt
- Riksantikvarieämbetet: www.raa.se
- Miljöbalken: www.notisum.se/mp/sls/lag/19980808.htm

Ordlista

absid, halvrund eller mångkantig, vanligen med en halvkupol täckt byggnadsdel på kyrka i öster, i synnerhet förekommande som koravslutning.

allmänning, mark eller vatten som ägs eller nyttjas av en samfällighet, by, socken, härad eller kronan.

blockförband, murförband bestående av omväxlande bindskift och löpskift. Stötfogarna i både bindskiftena och löpskiftena står lodrätt ovanför varandra varigenom avtrappningarna och förtagningarna är lika i vartannat skift.

brydestua, se linbastu.

bytomt, det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

cementtegel, fasadstenar av cement med samma mått som tegelstenar. Användes kring sekelskiftet i tegelfasader främst som dekor i form av lister och omfattningar.

ensäde, odlingssystem som innebar årligen återkommande odling av en gröda på samma åker.

fasettlagd eternit, plana kvadratiska eternitplattor lagda på diagonalen.

fideikommiss, lös eller fast egendom, som inte får avyttras och om vilken är stadgat att nyttjanderätten i tur och ordning ska tillfalla vissa personer, i regel medlemmar av en familj.

Fossil åkermark, övergiven forntida eller medeltida åkermark.

frontespis, ovan taklist på byggnad utskjutande och vanligtvis gavelformat parti med fönster.

fronton, 1 se *frontespis*. 2 triangel- eller segmentformad prydnadsgavel som kröner dörrar och fönster.

frälse, de två stånden, adel och präster, som var befriade från att betala skatt.

funktionalismen, arkitekturepok som från och med 1930-talet präglade byggnadsstilen, ibland liktydigt med modernismen. Funktionalistiska byggnader, kallade funkishus, från 1930-talet karakteriseras av putsade ljusa och släta fasader, stora fönster i långa band eller fördelade tre och tre, platta tak och en stram och återhållsam detaljutformning. Under 1940- och 50-talen fick husen, framförallt i Skåne, oftast fasader i tegel och det platta taket byttes mot ett flackt sadeltak.

fälad, skånskt ord för betesallmänning, gemensam betesmark som låg utanför byn.

förband, murförband, sätt att fördela tegelstenar i mur så att hållfasthet uppnås.

gatehus, i Sydsverige ett hus beläget utmed den så kallade bygatan på byns gemensamma mark, beboddes av hantverkare eller lantarbetare som inte hade egen mark att bruka.

gesims, vågrätt profilerat listverk på fasad, väggfält eller dörr- respektive fönsterkrön. En gesims som löper längs hela fasaden under takfoten kallas gördel- eller huvudgesims.

hamling, kvistning av lövträd, företrädesvis pil och ask, för foder till kreatur.

hemman, kameral benämning på jordbruksfastighet som mättes i mantal, beroende på skatteförmåga. En gård med normal skattekraft åsattes ett helt hemmantal eller mantal. Efter de ändamål skatten användes indelades dessa i krono- frälse- eller skattehemman.

hemmansklyvning, lantmäteriförrättning varvid en fastighets mantal delades i kvotdelar.

homeja, halvciirkelformad takutbyggnad med en lucka eller ett vanligtvis halvciirkelformat fönster, ett så kallat lunettfönster.

holländare, väderkvarn med huv som går att snurra efter vindriktning.

hoveri, en form av dagsverke som bönderna skulle fullgöra på godsherrens huvudgård. Hoveriet var en del av betalningen till godsherrn för användandet av mark eller bostad. Hoveriet är känt sedan medeltiden men blev inte allmänt utbrett förrän godssystemet utvecklades till att bestå av en huvudgård med underliggande bondgårdar. Systemet kulminerade under 1700-talet och förekom ända in på 1800-talet.

hoveribonde, bonde som utförde dagsverke på hoverigård.

hägnad, stängsel eller gårdsgård kring odlad mark, skydd mot människor och djur.

Häradskartan, ekonomiskt kartblad upprättat 1926-1934.

inmark, inhägnad mark som låg närmast byn och som bestod av åker och äng.

inäga, eller **inägomark**, till ett hemman tillhörande uppodlad mark.

jugend, arkitekturstil som karakteriseras av putsade fasader, fönster med spröjsade överluffer, glaserade tegelpannor, organiska former samt växtornament. Hus i jugendstil är byggda från tiden omkring sekelskiftet och fram till 1910-talet.

kor, del av kyrkobyggnad som ansluter till långhuset i öster där högaltaret och även oftast kören har sin plats, avslutar kyrkan åt öster då absid saknas.

korspostfönster, fönster med korsformad tvär- och mittpost som avdelar fyra lufter.

klassicism, arkitekturstil vars formspråk är hämtat från antikens byggnadssätt. En byggnad uppförd i klassiserande stil karakteriseras främst av symmetri och arkitektoniska element så som frontoner, frontespiser, lisener och rusticeringar. Under 1800-talet präglades framförallt byggnader av offentlig karaktär av nyklassicismen. På 1920-talet fanns tydliga klassiserande tendenser som levde kvar i följande årtionden.

korsvirke, bärande stomme kallad timra utformad av korsande bjälkar och stolpar. Träkonstruktionen består av syll (fotträ), väggband (lejd) stolpar, löshult och bindbjälkar. Facken är oftast fyllda med flätverk av störor och vidjor som packades med kline, det vill säga lera blandat med sand, halm och boskapshår, som kalkmålades. Tegel som fyllnads-material blev vanligt först under andra hälften av 1800-talet.

kryssförband, murförband bestående av omväxlande löpskift och bindskift (koppeskift) med stötfogarna i bindskiften placerade lodrät över varandra så att löpskiften förskjuts med en halv sten för varje löpskift. Bindskiften består av tegelstenar som förbinder muren med det bakomliggande skiftet genom att kortändarna (kopparna) vänds utåt.

lejd, dialektalt uttryck för remträ i en korsvirkeskonstruktion.

linbastu, för torkning av linet som ett led i linberedningen, även kallad brydestua.

lisen, vertikalt, slätt murband som skjuter ut förhållandevis obetydligt en bit från fasaden, saknar till skillnad från en pilaster kapitäl och i regel även bas.

locklistpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av en vanligen något profilerad list.

lockpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av lika breda bräder.

löpskift, murförband som bara består av löpskift, dvs tegelstenar med långsidan utåt. Fasaderna med löpskift ingår inte i en bärande konstruktion till skillnad från block- och kryssförband.

löshult, tvärså som är intappad mellan två stolpar i en korsvirkes- eller skiftesverkskonstruktion.

mansardtak, yttertak brutet åt båda fallen, vanligen ett brutet sadeltak.

mantal, äldre mått på en jordbruksfastighets skatteförmåga.

Masonite, produktnamnet för träfiberskiva, uppkallad efter sin uppfinnare amerikanen W. H. Mason.

modernism, se funktionalism.

märgelgrav, kalkhaltig jordart av lera och finfördelad kalcit, användes för gödsling av kalkfattiga åkrar.

Patronatsrätt, en stormans befogenhet att tillsätta församlingspräst.

pilaster, flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligen utskjutande förhållandevis obetydligt framför murlivet. Kan betraktas som en mot muren tillplattad kolonn och ansluter i klassiserande arkitektur som regel till någon av kolonnordningarna - dorisk, jonisk, korintisk eller toskansk.

plattgård, gård som uppstod under enskiftet genom sammanslagning av flera andra arrendegårdar på initiativ av godsägaren. Den nya gården fick ofta en herrgårdslig anläggning och drevs av en storarrendator.

pulpettak, yttertak med ett snedsluttande takfall.

pärlfog, även kallad rundfog, utförs med speciella profilslevar. Pärlfogen var vanligt förekommande i det sena 1800-talets byggnader med maskinslaget fasadtegel.

risalit, framskjutande murparti, oftast på mitten av en byggnad.

risbygd, småskalig jordbruksbygd belägen mellan skogsmark och slätt.

riseke, ek som inte går att använda till timmer, d.v.s. som inte har en rak och fin stam. Inventeringar från 1700- och 1800-talen talar om risekar till skillnad från timmerekar.

risgärde, gärde uppbyggt av flätat ris.

rustik/rusticering, murverk av råhuggna eller enkelt profilerade kvaderstenar som skjuter ut framför murlivet, kan efterliknas på putsade fasader eller genom målning, återfinns oftast på hörn, socklar samt runt fönster- eller dörröppningar.

råmärke, gränsmärke.

Sidiplatta, produktnamn för en typ av fasadplatta av asbestcement med invalsat pigmentskikt.

Simrishamnspanna, flat lertegelpanna med en vertikal upphöjd ås på mitten, tillverkningsort Simrishamn.

skifte, jordreform som syftade till att samla en gårds spridda enheter till rationella brukningsenheter. Lagen om storskiftet från 1734 byggde på

solskiftet som snart skulle visa sig vara ett ineffektivt system. Först omkring 1800 var storskiftet genomfört i hela Sverige med undantag av Gotland och Dalarna. Flera förordningar följde under årens lopp och 1803 ersattes storskiftet med lagen om enskifte. Förordningen om laga skifte som kom 1827 innebar att oskiftade ägor delades och redan skiftade ägor omfördelades så att mark med bra beskaffenhet och belägenhet kom samtliga brukare till del. Utflyttningsskyldigheten medförde att byarna sprängdes.

skiftesverk, väggkonstruktion med liggande bräder infällda i en stomme av stående stolpar som hålls samman nedtill av en syll (fotträ) och upptill av ett väggband (lejd). De infällda bräderna kallas bålar varifrån benämningen bålahus kommer.

skvaltkvarn, vattenkvarn med litet, vågrätt liggande drivhjul.

Skånska rekognosceringskartan, topografisk kartläggning som omfattar större delen av Skåne, framställdes av militära skäl av den sk Fältmättningsbrigaden under tiden 1812–1820.

spröjs, vertikal eller horisontal trälist mellan glasrutor, ej fönsterluftsskiljande.

sparrände, se taktass.

spritputs, en typ av stänkputs blandad med ärtsingel eller krossad sten i storleken 5-8 mm som ger fasaden dess grova yta.

staggvall, stagg är ett grässlåg.

stationssamhällesarkitektur, bebyggelse av representativ karaktär som anlades vid stationen i rätvinkliga kvarter då byarna i slutet av 1800-talet fick järnvägsförbindelse. Hotell, affärer och större villor byggdes i närheten av stationen. Husen var uppförda i en eller två våningar med påkostad utformning i tegel, natursten och puts.

stubbamölla, väderkvarn där hela kvarnhuset är vridbart kring en central stolpe.

surskog, skog som växer i fuktig mark.

syll, virkesdel i korsvirkeskonstruktion, utgör upplag för bärande vägg eller bjälklag.

sättugn, järnugn placerad i vardagsrum och som eldas från angränsande rum. Sättugnen består av gjutjärnsplattor med dekorativa motiv.

taktass, den del av högbenet (sparren) som skjuter ut under takutsprånget och bär upp taktäckningen.

tandsnitt, tätt sittande och regelbundet ordnade kubformer som sitter undertill på den utskjutande gesimsen, vanligen tegelstenar ställda med koppen (kortändan) utåt.

träda, jordbruksmark som inte odlas i ett år eller mer så att jorden återfår sin näring.

tvåluftsfönster, fönster med två öppningsbara båggar som sitter i en karm, med eller utan spröjsar.

utmark, gemensamt område för en eller flera byar som bland annat användes för bete och virkesuttag och som låg utanför inmarken.

valmtak, yttertak vars ändar avskurits så att spetsiga gaveländar saknas. Valmat sadeltak är en annan benämning vilket betyder att det enbart är de yttersta delarna av taket som valmats, till skillnad från det förra fallet då de valmade partierna sträcker sig nästan tillnockens mitt.

veckodagsbonde, kallades även hoveribonde, se detta ord.

vång, skånskt ord för inhägnad åkerjord.

vångalag, ett lag bestående av två grannbyar eller ensamgårdar med gemensamma hägnader vilket innebar färre hägnader att underhålla men också samordning vad gällde trädssystem. De inhägnade markerna bestod oftast av åkermark men det kunde också vara ängar och andra markslag.

Kverrestad - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Värderingsförslag enligt PBL:

Ingen markering: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1§ för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10§.

Grön markering, k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10§. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

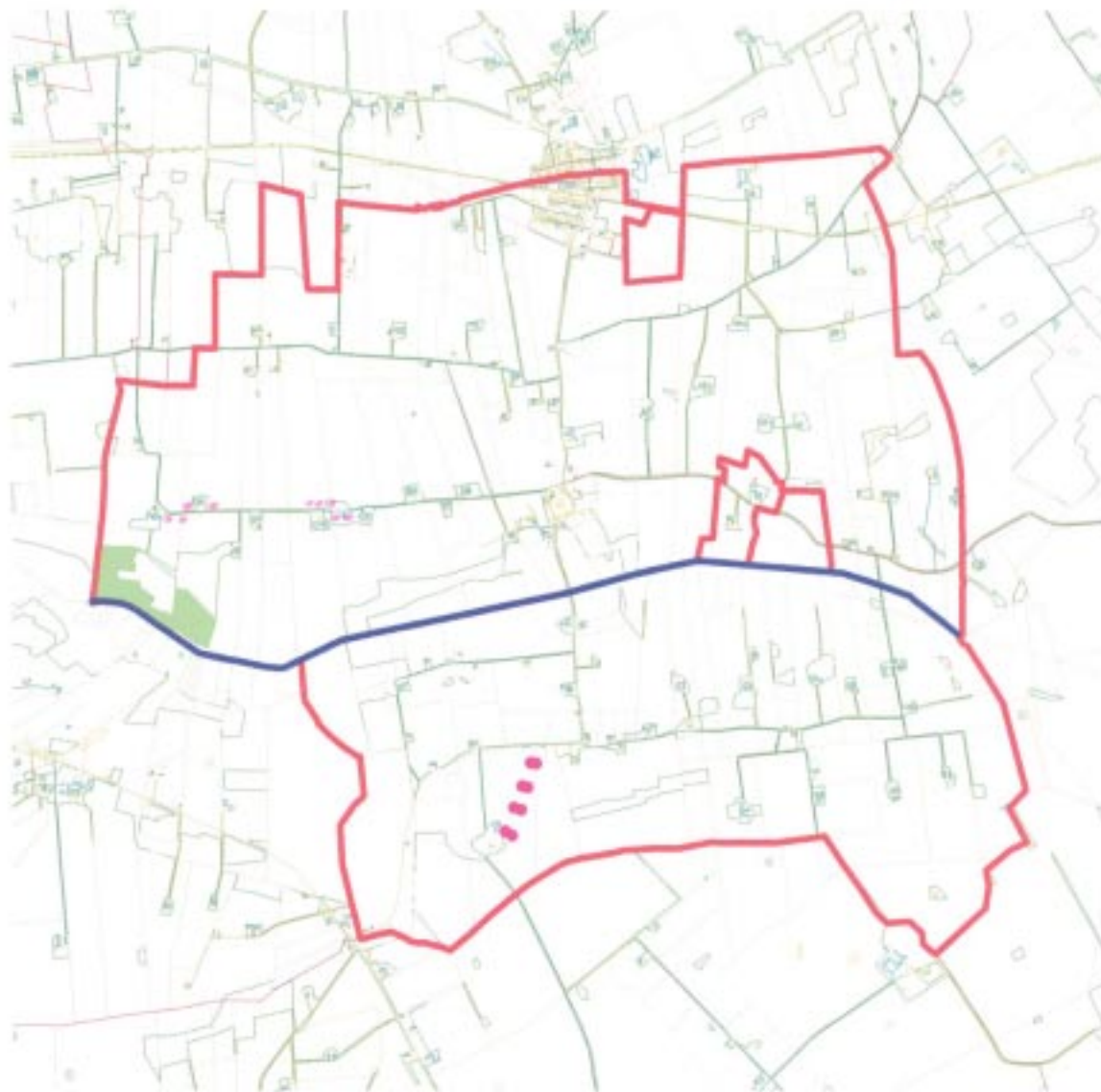
Röd markering, q1: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster,

originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

Rosa markering, q2: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit inklädda men som är möjliga att återställa.

Karta med fastighetsbeteckningar finns på Tomelilla kommuns Miljö- och byggnadskontor.

N. Kverrestad S. Kverrestad

Kulturhistoriskt värdefulla landskapselement och markområden

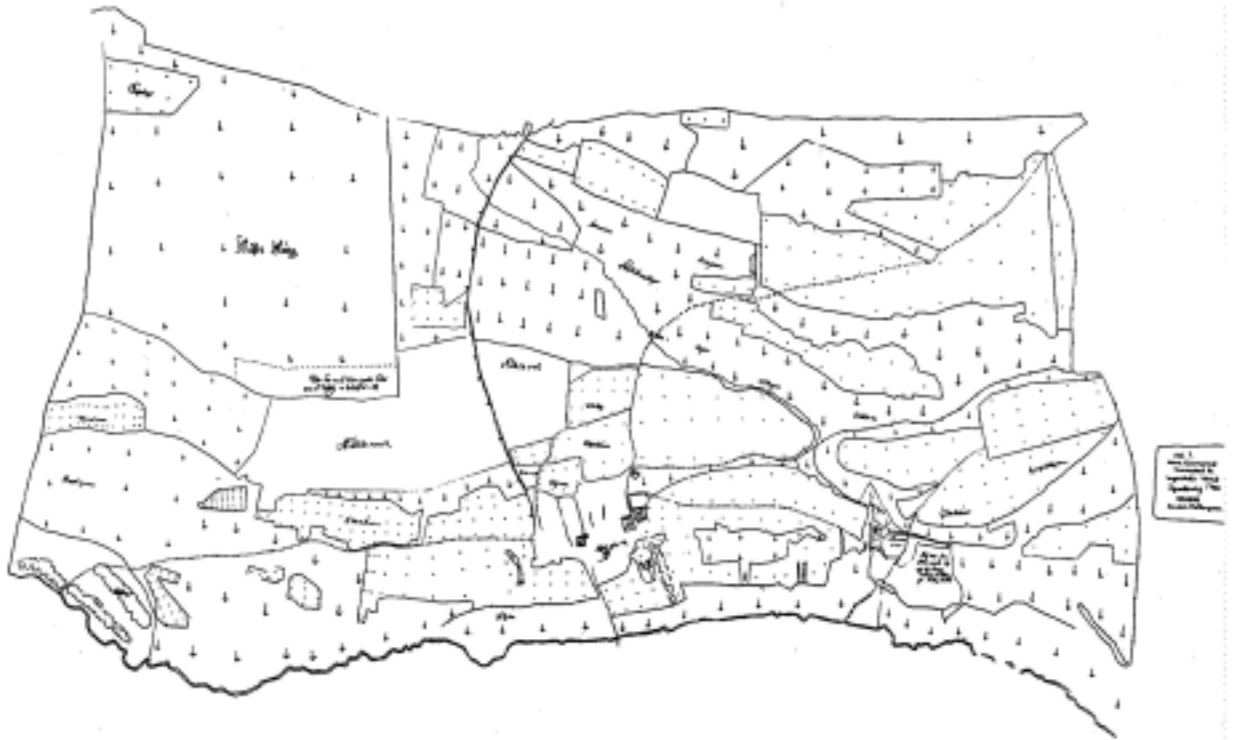
- Allé
- Vattendrag
- Bygräns
- hobjärsbackarna

0 400 800 1200 1600 meter

A horizontal scale bar with five segments. The segments are labeled with the numbers 0, 400, 800, 1200, and 1600, followed by the word "meter". The bar is black with white markings.

N Kverrestad ägomätning 1700

S Kverrestad ägodelning 1779

1:5000

Skrafferat område markerar den medeltida bytomtens utbredning. En bytomt är det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. För markingrepp inom området fordras tillstånd hos länsstyrelsen.